

Elektrik Piyasası Yasası 10 yılda amacına ulaşamadı Yeniden kamucu anlayış

Mevcut Elektrik Piyasası Yasası, 10 yıllık bir uygulamadan sonra amacına ulaşamadı. Bu gerçeği gören Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı üretim, iletim ve dağıtım alanlarında planlamayı öngören değişiklik tasarısı hazırladı.

Gültekin TÜRKÖĞLU
Eski TEK Genel Müdürü

2001 yılında yürürlüğe giren 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası uygulandığı 10 yıllık süreçte amacına ulaşmakta başarılı olamamıştır. Bu nedenle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı geçtiğimiz günlerde mevcut yasayı tümüyle yürürlükten kaldırmak ve kamu yararını ön plana çıkaran hükümler ihtiva eden değişiklik tasarısı hazırlamıştır.

Piyasa modeli işlemiyor

Bu taslağın incelenmesinden anlaşılacağı üzere, elektriğin kamusal bir hizmet olduğu, elektrikte arz güvenilirliğinin risk oluşturduğu durumlarda kamunun (EÜAŞ) yatırım yapması ve elektrik talebi ile arz arasındaki dengeyi sağlamak için elektrik üretim, iletim ve dağıtım alanlarında planlama yapılması kabul edilmiştir. Böylece uzun bir süredir konunun uzmanlarınca ileri sürülen bu önerilerin Bakanlıkça da kabul görmesi elektrik sektörü için sevindirici bir husus olmakla beraber on yıllık başarısızlığına rağmen, yasa tasarısının isminden de anlaşılacağı üzere, elektrik sektöründe piyasa modelinde ısrar edilmesi anlaşılır değildir.

Elektrik sektöründe arz güvenilirliğinin risk oluşturmaması için elektrik talebini eksiksiz karşılayacak yatırımların zamanında yapılması zorunluluğu vardır. 2020 yılına kadar elektrikte yapılması gereken yatırımların 100 milyar doların üzerinde olduğu yetkililer tarafından ifade edilmektedir. Önümüzdeki 8 yıllık kısa bir sürede elektrik yatırımları için bu paranın piyasa modeli ile sağla-

nabileceği şüphelidir. IMF ve Dünya Bankası'nın dayatması ile bizim de kabul ettiğimiz neoliberal finanslaşma ve serbestleşme politikaları sonucunda elde edilen sermaye kârlarının reel sektör yerine finansal ekonomiden yaratıldığı, böylece yatırımlar için kullanılacak fonların daralmakta olduğu bir gerçektir. Örneğin 1970'li yıllardan sonra geçen 30 yıllık süreçte işletme brüt kârları üzerinden sabit sermaye yatırımlarına ayrılan pay AB ülkelerinde yüzde 47'den yüzde 40'a, İngiltere'de yüzde 48'den yüzde 42'ye, ABD'de ise yüzde 44'den yüzde 39'a gerilemiştir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere finansal piyasa modeli ile artan elektrik talebini karşılayacak yatırımların gerçekleştirilmesi gittikçe olanaksızlaşmaktadır.

Değişim isimden başlamalı

Sabit sermaye yatırımlarına ayrılan fonların azalması karşısında ülkeler yatırımlarını kendi iç tasarrufları ile gerçekleştirme yoluna gitmektedirler. Bizim de bu yolu tercih etmemiz kaçınılmazdır. Ülkemizde 1980'li yıllardan sonra reel sektör, üretimden kâr ederek sermayelerini artırmak yerine finansal faaliyetlerden kâr elde etme yolunu tercih etmiş, yatırımlarda düşmeler ile elektrik sektörü arz güvenilirliğinin sağlanmasında kriz belirtileri başlamıştır. Yukarıdaki açıklamalardan görüldüğü gibi elektrik gibi reel bir sektörün piyasa modelleri ile yürütülmesi olanaksızdır.

Bu nedenle Elektrik Piyasası Yasası'ndaki değişikliğe, öncelikle piyasalaşmaya son vermekle ve yasanın adını Elektrik Yasası olarak değiştirmekle başlamak doğru olacaktır.

ENERJİPOLİTİK

Doç. Dr. Mitat ÇELİKPALA
Kadir Has Üniversitesi Öğretim Üyesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye İran'a mecbur

İran ile İran'dan petrol alımı yapan ülkelere yönelik Amerikan baskısının artmasının sonuçları neler olabilir? Bu durum enerji fiyatları ve bölgesel jeopolitik oyuna ne gibi yansımalar yapar? Bunlar zor sorular...

Kanıtlanmış petrol rezervinin yaklaşık yüzde 10'u İran topraklarında bulunuyor. Bu OPEC rezervinin yüzde 12'sinden fazlasına denk geliyor. İran, Suudi Arabistan'dan sonraki en büyük OPEC üreticisi, küresel üretimin yüzde 5'ini sağlıyor. Yatırımlar nedeniyle İran kaynaklarını etkin kullanamıyor, üretimini artıramıyor. Batılı ve Japon uluslararası enerji şirketleri İran'dan çekiliyor, yerlerini Çin'in aldığı gözleniyor. Sinopec ve Çin Milli Petrol Şirketi'nin İran'daki ortaklıklarından 2014-16 döneminde sonuç almaları bekleniyor.

Diğer yandan İran'dan petrol alımını artıran ülkeler enerji talebi hızla artan ülkeler. Bu ülkeler muhtemel tüm kaynaklardan elde edebilecekleri azami faydayı elde etmeye çalışıyorlar. Yeni süreçte üretilen kaynağın satılmaması, durumu biraz daha karmaşıklaştırabilir. Şöyle ki, İran'ın elindeki en büyük koz bölgesel enerji akışı üzerindeki etkisi. İran Hürmüz Boğazı vasıtasıyla Ortadoğu'dan uluslararası pazarlara giden petrol ve doğalgazın akışını etkileme potansiyeline sahip. 2011'de dünyada ticareti yapılan petrolün yüzde 20'si buradan geçti. Ayrıca 2011 yılında bölgede üretilen yaklaşık 90 milyon ton LNG buradan taşındı. İran'ın burada dengelere etki etme, hatta askeri sorunlar çıkartma potansiyeli var. Bu durumun enerji fiyatlarının katlanılmaz düzeye ulaştırma tehlikesi yüksek. İran ayrıca Hazar Denizi kıyıdaşı olarak buradaki alternatif kaynakları etkisizleştirme sürecine de girmeyi deneyebilir. İran'ın Azerbaycan ve Türkmenistan'la sorun yaşamaması, Çin, Rusya ve Türkiye gibi aktörlerin en az isteyecekleri gelişme olur.

Doğalgaz ise İran'ın elindeki bir diğer koz. İran doğalgazda dünyanın 4. büyük üreticisi ve 3. büyük tüketicisi. Dünyanın Rusya'dan sonraki en büyük rezervlerine sahip. Bu kaynağın üçte ikisi henüz üretime geçmeyen alanlarda. İran'ın bu alandaki ortakları yine Sinopec ve Rus Gazprom. Çoğunluğu içeride tüketilen doğalgazdan kalan miktarının alıcısı ise Türkiye ve Ermenistan. İran'ın hedefi üretimi artırmak ve Hindistan-Pakistan üzerinden Uzak Asya pazarına girmek.

Türkiye'nin enerji faturası 2011 yılında 50 milyar doların üzerindeydi. Bunun önemli kısmını petrol ve doğal gaz ithalatı oluşturuyor. Türkiye her ne kadar 2002'den sonra petrol ve doğalgaz ithalatının parasal değerini açıklamasa da son iki yıllık dönemde yılda 16-18 milyon ton petrol ithalatının gerçekleştirildiği biliniyor. Bunun maliyetinin 13-14 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Bu miktar 2007 ve 2008'de 20 milyon tonun üzerindeydi. Yeni dönemdeki talep artışının maliyetleri fırlatmasından korkuluyor.

Ayrıca Türkiye yılda 40 milyar metreküp düzeyinde gaz tüketiyor. Bunun maliyetinin de 15-16 milyar dolar seviyesinde olduğu tahmin ediliyor. Ekonominin yeniden canlanması 2012'deki enerji bütçesinin 65 milyar dolara ulaşması ihtimalini beraberinde getiriyor. Bu Türkiye'yi, enerji zengini yakın çevresiyle farklı ilişkiler kurmaya, diğer tüketicilerle rekabet etmeye ve aktif bir enerji-dış politikası izlemeye zorluyor.

İrak'ın oyunun dışında kalması, yaşanan "Arap Baharı"nın yarattığı alternatifsizlik Türkiye'yi İran'a mecbur kılıyor. Nitekim Türkiye'nin İran'la artan enerji ticareti bir zorunluluğun yansıması. Bu durum Türkiye'nin dış politikasında dönem dönem müttefiklerinden farklılaşmasının da nedeni. İran Türkiye'nin petrol ihtiyacının neredeyse yüzde 40'ını, doğalgaz ihtiyacının ise yüzde 20'sini karşılıyor. Türkiye'nin kısa vadede buna alternatif üretmesi kolay değil. Azerbaycan bu anlamda önemli bir girişim ama zamana ihtiyaç var. Türkiye'nin yeni Amerikan yatırımlarıyla karşı karşıya kalması ise zaten dalgalı olan ilişkilerde yeni bir sorun başlığı anlamına gelecektir. Türkiye'nin Suriye ve Irak'ta yaşadığı sıkıntılar dikkate alındığında önümüzdeki günlerin sadece dış değil enerji politikaları anlamında da Türkiye'yi zorlayacağı söylenebilir.

